

A péceli zsidó hitközség

A péceli zsidó hitközség szerepe és jelentősége Pécel társadalmi és kulturális életében.

I.

A JAVASLATTEVŐ ADATAI

I.A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó (személy/intézmény/szervezet/vállalkozás) neve:

Települési Értéktár Bizottság, Heltai Miklós elnök, POLGÁRMESTERI HIVATAL, 2119 Pécel, Kossuth tér 1. +36 (28) 452 751, ertektar@pecel.hu

2. A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy adatai:

Név: Települési Értéktár Bizottság, Pécel, Erdős Szabolcs

Levelezési cím: 2119 Pécel, Csatári u. 45/A.

Telefonszám: +36 (70) 324-9167

E-mail cím: szabolcs.erdos@gmail.com

Név: Heltai Miklós

Levelezési cím: 2119 Pécel, Korányi utca 14.

Telefonszám: 28-788 940

E-mail cím: heltai.miklos@digikabel.hu

II. A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI:

1. A nemzeti érték megnevezése:

A péceli zsidó hitközség szerepe és jelentősége Pécel társadalmi és kulturális életében.

2. Fellelhetőségének pontos helye:

3. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik:

Települési.

4. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása:

A Ráday grófok védelme alatt már a XVIII. században laktak zsidók Pécelen a Magyar Zsidó Lexikon szerint. 1688 után, miután a zsidóságot – több más felekezettel együtt – rendeletileg is elkezdték kiszorítani Budáról, sokan telepedtek le városunkban. 1746-ban rendelettel írták elő, hogy a zsidók két nap alatt költözzenek ki a városból, ami a Pécelen élő izraeliták számának emelkedését eredményezte. Pécel földrajzi elhelyezkedésénél fogva is kiemelt állomása volt a Kelet-Magyarországról, Észak-Kelet Magyarországról érkező kereskedő zsidóságnak. Az ún. türelmi edictum kibocsátása után (1783 márc. 31.) a tilalom megszűnt és Pécelről sokan visszaköltöztek Pestre.

Az első péceli zsinagóga az 1700-as években épülhetett a mai Rákos utcában – sajnos a pontos dátum nem maradt fenn. Varga Mihály 1700-as évek elejére teszi az építés dátumát, amit megerősít egy 1904-es sajtóhír (Budapesti Hírlap, 1904.10.07.): eszerint a hitközség akkori elnöke, Ausch Gábor a „kétszáz éves” péceli templom restaurálására gyűjt pénzt.

1825 márciusában a zsinagóga melletti sörházban tűz ütött ki, a zsinagóga teljesen leégett (a tűzben Pécel több épülete, többek között Szemere Pál háza is jelentős károkat szenvedett). A tűzvészben teljesen elpusztultak a zsidó közösség egykori iratai is. A felekezet 1826-ban újjáépítette a zsinagógát, az építés dátuma a zsinagóga homlokzatára is felkerült.

A felekezethez tartozók 1850-től saját iskolát is fenntartottak Pécelen. A péceli anyahitközség 1887-ig működött, azt követően az adminisztráció átkerült Gödöllőre – korabeli sajtóhírek szerint (Budapesti Hírlap 1886.07.09.) az akkori péceli rabbi (Dreszler Zsigmond) hanyag anyakönyvvezetése miatt.

Az izraelita felekezet tagjai aktívan részt vettek a város társadalmi életében is: Haas József orvos, Singer Manó, Goldner József és Kohn Izidor földbirtokosok, illetve földbérlők, míg Szamek Sámuel az egyik „felkapott” vendéglő tulajdonosa. Az 1848-49-es szabadságharcban több zsidó is részt vett. A péceli izraelita temetőben Weisz József honvédnak síremléket is állítottak.

Meg kell még említeni Skuts-Honfi nevét. A budapesti cipőkereskedő támogatta a református templom tornyának építését, a három új harangból egyet ő vásárolt meg az egyháznak. Külön ki kell emelni Strausler Lajos fakereskedő tevékenységét, aki Varga Mihály helytörténész feljegyzései alapján több szegény péceli családnak segített házaik felépítésében, a kivitelezéshez kedvező finanszírozást nyújtott.

Külön sajtótörténeti érdekesség – amit Horváth Lajos említ péceli monográfiájában, hogy az *Opposition* című, 1848/1849-ben megjelenő folyóirat kiadóváltásáról szóló szerződést Pécelen írták alá. Az aláíró Vasfi Mór és Müller Gyula az izraelita felekezethez tartoztak, egyik vagy talán mindkettő péceli kötődése miatt.

Pécel neves költője Fáy Ferenc költeményeiben visszatérő motívum a szülőfalu: összesen 61 olyan verset gyűjtött ki a Pécel Város által kiadott kötetből (Fáy Ferenc *Összegyűjtött versei*, Széphalom Könyvműhely, 2015) a kötet szerkesztője, melyekben Pécel utcái, természeti szépségei, a költő barátai, kortársai, a falu ismert emberei közvetlenül is megjelennek. A péceli vonatkozású versekben sűrűn szerepelnek a község zsidó lakói, Fáy és családjának ismerősei, barátai. Csak mutatóban néhány verscím, és azok, akiket a költő főlemlít: *Történelem* 335. lap (Liebermannék); *Keresztút* 374. lap (Schwartz Ármin); *Körkép* 333. lap (Riesz Róza néni); *Szabálytalan stáció* 453. lap (Steiner Mártonék); *Molyrágta gobelin* 312. lap (Ungvári úr). Megrendítő versében, címe: *Szemközt a fegyverekkel* megsiratja az elhurcoltakat, Liebermannékat, az Oswald-lányokat (204. lap).

A II. világháború alatt a péceli zsidóságot 1944 júniusában kezdik összegyűjteni. Varga Mihály részletesen is beszámol az eseményekről: „*A Községház előtti Kossuth tér megtelt remegő és síró sárga csillagot viselőkkel. A kiadott utasításnak megfelelően az apróbb csomagok összegyűjtésre kerülnek, névsorolvasás, sorakozó. És a csendőrök által kísért szomorú menet elindul a rákoscsabai vasútállomásra, hol elnyeli őket a beálló szerelvény...*” A Yad-Vashem Intézet interneten is elérhető adatbázisa szerint 147 péceli születésű holokausztáldozat van (<https://www.yadvashem.org>).

A Berger-család szíves közléséből tudjuk, hogy voltak olyan péceliek, akik segíteni akartak – segítettek szenvedő honfitársaikon.

1944-ben a zsinagógában szovjet katonaság szállásolt be, az épület teljesen lepusztult, a hatvanas évek elején a budapesti hitközség eladta, az épületet lebontották, ma már csak a kerítés maradt meg az egykori felekezeti templomból és a hozzá tartozó elemi iskolából.

Rabbik voltak: Jehuda Menachem b. Jákob (1795), Ábrahám Chaim b. Simon, Benjámin Zeév b. Bezalel, Meier b. Menachem, Ábrahám b. Ábrahám, Ábrahám Elias b. Jákob Kohn. Utóbbi nagyatyja volt Neményi Ambrus írónak és Neményi Imre ny. államtitkárnak.

3. Indoklás az értéktárba történő felvételre:

A péceli zsidóság és hitközsége szerves része volt Pécel társadalmi, gazdasági és kulturális életének, igen sok értékkel gyarapította lakóhelyünk múltját, olyanokkal, melyek máig hatóan élnek, dacára annak a szörnyű tragédiának, mely a vészkorszakban Pécel zsidóságát és magyarságát érte. Mindezek számontartása és továbbörökítése maga is érték és értékteremtő, ezért fontos nyilvántartásuk és ápolásuk.

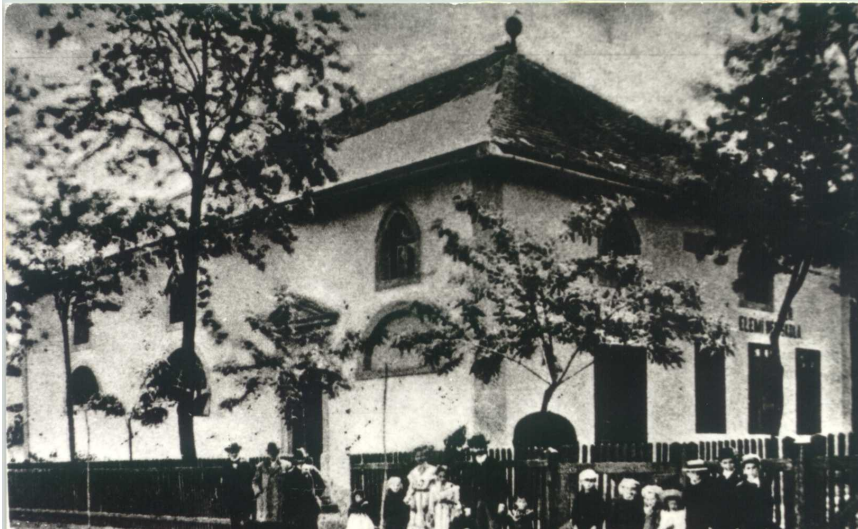
4. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források):

5.

- Varga Mihály: Pécel története. Pécel, 2000.
- Horváth Lajos: Pécel története 1956-ig, kézirat, 2006.
- Fotók: Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár internetes oldala
- Magyar Zsidó Lexikon

III. MELLÉKLETEK

1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe vagy audiovizuális dokumentációja.

A zsidó elemi iskola. Forrás: magyarzsido.hu

A zsinagóga belseje a front után. Forrás: Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár

A zsinagóga egy részlete kívülről a vészkorszak után. Forrás: Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár

2. A javaslatához csatolt saját készítésű fényképek és filmek felhasználására vonatkozó hozzájáruló nyilatkozat.

2. A javaslatához csatolt saját készítésű fényképek és filmek felhasználására vonatkozó hozzájáruló nyilatkozat.

Pécel, 2019. május

Erdős Szabolcs

Heltai Miklós

